

dr hab. Marek Barwiński, prof. UŁ

Katedra Geografii Politycznej, Historycznej i Studiów Regionalnych

Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki

Opinia o ukraińskich materiałach edukacyjnych z zakresu geografii przekazanych podczas XX posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Komisji ds. Doskonalenia Podręczników Szkolnych z Historii i Geografii, Czarnomorsk 2018

Spośród podręczników z zakresu geografii udostępnionych przez stronę ukraińską, do recenzji wybrano dwa:

- podręcznik do geografii (*Geografija*) dla klasy 9, wydawnictwa Aksioma (2017), autorzy Maslyak P.O., Kapirulina S.L., *«Географія» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Масляк П.О., Капіруліна С.Л.)*
- podręcznik do geografii (*Geografija*) dla klasy 9, wydawnictwa Ranok (2017), z pogłębionym nauczaniem geografii, autorzy Maslyak P.O., Kapirulina S.L., *«Географія» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням географії (авт. Масляк П.О., Капіруліна С.Л.)*

W systemie edukacyjnym Ukrainy, w dziewiątej klasie, jest obszernie omawiana geografia społeczno-ekonomiczna świata oraz w mniejszym stopniu – Ukrainy. Rok wcześniej, w klasie ósmej, uczniowie uczyli się szczegółowo o Ukrainie, zarówno jej uwarunkowaniach fizyczno-geograficznych, jak i o ludności, natomiast w klasie dziewiątej zwrócono główną uwagę na gospodarkę, geografę społeczno-ekonomiczną świata, a na tym tle przedstawiono geografę gospodarczą Ukrainy.

W poszczególnych rozdziałach podręcznika wydawnictwa „Aksioma”, omawiana jest najpierw gospodarka światowa (np. według sektorów – rolnictwo, przemysł, usługi), a zaraz potem – na tym tle – gospodarka Ukrainy, (np. rolnictwo na świecie, rolnictwo na Ukrainie). Umożliwia to uczniom porównanie poszczególnych działów gospodarki własnego kraju z sytuacją na świecie.

Taka struktura podręczników oraz sposób nauczania geografii społeczno-ekonomicznej jest w zrozumiałej i należy go ocenić pozytywnie. Natomiast bardzo zaskakujące jest umieszczenie w podziale na poszczególne sektory gospodarki, wiadomości dotyczących

górnictwa w sektorze pierwszym, który tradycyjnie dotyczy wyłącznie rolnictwa. W polskiej praktyce edukacyjnej, górnictwo zawsze umieszczane jest w sektorze drugim, dotyczącym przemysłu, natomiast w podręcznikach ukraińskich, górnictwo znajduje się w tym samym rozdziale co rolnictwo.

W omawianym podręczniku wydawnictwa „Aksioma”, dużo uwagi poświęca się nowoczesnym działom gospodarki, globalizacji, ponadnarodowym korporacjach i ich wpływowi na światową gospodarkę, integracji gospodarczej państw (m.in. UE, NAFTA, ASEAN), organizacjom międzynarodowym, najbogatszym i najbardziej rozwiniętym państwom świata. Stosowane są nowoczesne wskaźniki rozwoju społecznego i gospodarczego, nie tylko np. PKB, ale także HDI. Podkreśla się rolę tzw. „rozwoju zrównoważonego”, nowych źródeł energii, potrzebę ochrony środowiska i racjonalnego korzystania z zasobów przyrodniczych świata. Zostały także omówione poszczególne typy systemów gospodarczych.

Natomiast bardzo mało jest informacji o negatywnych zjawiskach społeczno-gospodarczych, m.in. o obszarach biedy, o konfliktach militarnych, bezrobociu, analfabetyzmie. Po nauce z tego podręcznika, uczeń będzie miał dużą wiedzę o rozwoju gospodarczym świata, natomiast bardzo małą wiedzę o problemach społecznych i ekonomicznych, ich przyczynach i konsekwencjach. Ostatni rozdział „Globalne problemy ludzkości”, dawał nadzieję na zwrócenie na nie uwagi, ale niestety nie umieszczono tam żadnych informacji np. o głodzie, obszarach ubóstwa, bezrobociu wynikającym z automatyzacji produkcji, braku dostępu do czystej wody, analfabetyzmie, a napisano np. o zagrożeniu bronią jądrową i rozwoju zrównoważonym.

To samo dotyczy gospodarki Ukrainy, która jest przedstawiona w sposób bardzo optymistyczny. Co prawda, przy wstępnym omawianiu stanu gospodarki Ukrainy, zwrócono uwagę na negatywny wpływ ostatnich wydarzeń politycznych, czyli aneksji Krymu przez Rosję oraz zniszczeniu wielu zakładów przemysłowych Donbasu lub ich wywiezieniu do Rosji (z podaniem konkretnych przykładów, s. 16-17). Natomiast w dalszej części uczeń dowiaduje się m.in., że struktura gospodarki Ukrainy jest bardzo zbliżona do Francji, ale to Ukraina ma większe możliwości ekonomiczne oraz że Ukraina należy do nielicznych krajów świata, który wytwarza wszystkie główne produkty przemysłowe i rolnicze (s. 17). Te informacje oraz sposób nauczania o gospodarce Ukrainy, niejednokrotnie w sposób zbyt pozytywny, w wielu miejscach ma niestety charakter propagandowy.

W podręczniku jest bardzo mało informacji gospodarczych o Polsce, która pojawia się tylko w izolowanych wzmiankach dotyczących Unii Europejskiej, czy produkcji ziemniaków

(s. 75) i węgla kamiennego (s. 96). Brak jest, choćby lakonicznego, omówienia podstawowych cech współczesnej sytuacji społeczno-gospodarczej Polski. co może przyczynić się do utwierdzenia stereotypu Polski, jako kraju „ziemniaka i węgla”.

Podręcznik jest napisany przejrzysto, zawiera bardzo dużą ilość kolorowych fotografii, wykresów i diagramów, co z pewnością jest ułatwieniem dla uczniów, ale co zaskakujące, ma bardzo niewiele map. Jest on bardzo obszerny (ponad 270 stron), wypełniony treścią często trudną dla ucznia. Zmniejszenie objętości ułatwiło by percepcję treści. Szczególnie można rekomendować stronie ukraińskiej ograniczenie bardzo obszernego materiału statystycznego (tabele, wykresy), który zwłaszcza w zakresie geografii gospodarczej, szybko się dezaktualizuje. Korzystniej, zarówno dla uczniów, jak i dla nauczycieli, jest zamieszczać linki do oficjalnych portali internetowych, zawierających aktualne dane statystyczne.

Ponadto w podręczniku wydawnictwa „Aksioma”, mapa umieszczona na s. 249, dotycząca państw posiadających broń jądrową, zawiera dwa istotne błędy graficzne. Zamiast Izraela, na mapie zaznaczona jest Syria, a zamiast Korei Północnej – Korea Południowa.

Natomiast układ treści przyjęty w podręczniku wydawnictwa „Ranok”, istotnie się różni. Jest to podręcznik, który już w podtytule, zawiera informacje mówiącą, iż jest przygotowany do pogłębionego nauczania geografii. Możliwe, że stąd wynikają różnice, zarówno w układzie prezentowanych treści, jak i w ich zakresie merytorycznym.

Oczywiście także jest w nim prezentowana geografia gospodarcza świata, ale zrezygnowano z omawiania poszczególnych sektorów światowej gospodarki oraz porównywania ich na bieżąco z sytuacją ekonomiczną Ukrainy.

Po wstępie zawierającym omówienie roli geografii w terytorialnej organizacji społeczeństw oraz ogólnej charakterystyce politycznej, społecznej i gospodarczej współczesnego świata, została omówiona ludność świata. Szczególną uwagę zwrócono na dynamikę wzrostu populacji, jej strukturę demograficzną, etniczną, religijną i urbanizację. Obszernie omówiono także problemy wynikające z bezrobocia oraz scharakteryzowano różnice w jakości życia ludzi w poszczególnych regionach i państwach.

Zasadniczy rozdział podręcznika wydawnictwa „Ranok”, dotyczy bardzo szeroko pojętej współczesnej sytuacji gospodarczej na świecie. Omówiono w nim nie tylko główne cechy światowej gospodarki (m.in. globalizację, integrację gospodarczą, wpływ postępu naukowego i technologicznego na gospodarkę) oraz podstawowe gałęzie przemysłu (energetykę, hutnictwo, budowę maszyn, przemysł chemiczny, spożywczy, lekki), ale także znaczenie społeczno-gospodarcze rolnictwa i usług (zwłaszcza transportu, handlu, finansów, turystyki), taktując je – bardzo słusznie – jako integralne składniki światowego systemu gospodarczego.

Kolejna część podręcznika, została poświęcona typologii państw świata, ich klasyfikacji pod względem politycznym i ekonomicznym. Obszernie zostały omówione najbardziej rozwinięte państwa świata, ale także wybrane kraje rozwijające się, nowouprzemysłowione oraz znajdujące się w okresie przejściowym. Nie unikano tematów kontrowersyjnych, jak konflikty czy uchodźcy. W części dotyczącej sąsiadów Ukrainy, została scharakteryzowana m.in. Polska (s. 190-192), w sposób zarówno obiektywny, jak i pozytywny. M.in. podkreślono bardzo szybkie uznanie przez Polskę niepodległości Ukrainy, popieranie jej suwerenności oraz stałe wsparcie Polski dla integracji Ukrainy z Europą Zachodnią.

Ostatnia część podręcznika dotyczy stosunków międzynarodowych, gdzie m.in. obszernie omówiono miejsce Ukrainy we współczesnym świecie, pod względem politycznym, społecznym i gospodarczym (s. 207-216). Jest to praktycznie jedyny fragment podręcznika, odnoszący się bezpośrednio do Ukrainy. W tej części dużą uwagę poświęcono także globalnym problemom ludzkości, m.in. konfliktom, terroryzmowi, uchodźcom, biedzie, obszarom niedożywienia i głodu, sposobom przezwyciężenia zacofania gospodarczego.

Reasumując, wyżej należy ocenić podręcznik wydawnictwa „Ranok”, głównie dlatego, iż naucza o współczesnej sytuacji gospodarczej świata w sposób bardziej wieloaspektowy, szerszy, faktycznie pogłębiony. Treści są przekazane obiektywnie, nie ma charakteru propagandowego. Obok geografii gospodarczej, porusza szereg zagadnień typowych dla geografii politycznej. Zdecydowanie bardziej niż podręcznik wydawnictwa „Aksioma”, zwraca uwagę na realne problemy i zagrożenia wynikające z nierównomiernego rozwoju gospodarczego świata, wyjaśnia przyczyny i konsekwencje opisywanych zjawisk. Zawiera także kilkustronicową, spójną, fizyczno-geograficzną oraz społeczno-gospodarczą charakterystykę Polski, jako dobrze prosperującego, europejskiego kraju, sąsiada przyjaznego Ukrainie.